

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ У 2017–2018 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Українська мова

У 2017–2018 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

– у **5–9 класах** – за навчальною програмою Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – К.: Освіта, 2013 зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 (електронний ресурс: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>);

– у **10–11 класах** – за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН України від 28.10.2010 № 1021, крім рівня стандарту; **рівень стандарту зі змінами**, затвердженими наказом **Міністерства від 14.07.2016 № 826**. Програми розміщені на офіційному сайті МОН України за **посиланням**: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.

Звертаємо увагу, що в 2017 році навчальну програму з української мови для 5–9 класів модернізовано згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим у 2011 році, та з метою наскрізного впровадження механізму реалізації завдань компетентнісного підходу в навчанні української мови в контексті положень «Нової української школи».

У зв'язку з цим розроблено новий формат пояснювальної записки до програми, де визначено ієрархію цілей навчання, зазначено мету базової середньої освіти, уточнено предметну мету. Відповідно до поставлених цілей навчання української мови і стратегій модернізації освіти в Україні конкретизовано завдання навчального предмета.

Унесено зміни до структури програми: мовну та мовленнєву змістові лінії синхронізовано: у мовленнєвій подано усні та письмові види роботи з використанням паралельно виучуваного на аспектних уроках теоретичного матеріалу. У переліку очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів виділено знаннєвий, діяльнісний і ціннісний складники.

З метою уникнення дублювань вилучено рубрики «Внутрішньопродметні зв'язки», «Міжпредметні зв'язки», «Культура мовлення». Спрощено формулювання тем мовної і мовленнєвої змістових ліній, зокрема мовленнєвознавчих понять.

Творчим роботам надано виразно практичного спрямування. Крім обов'язкових видів творчих робіт, до навчальної програми включено рекомендовані, право вибору яких надано вчителю. Серед рекомендованих видів робіт учитель може обрати ті, які вважає найбільш корисними, до того ж він може змінювати теми висловлень відповідно до інтересів і потреб кожного класу.

Окрім того, до програми внесено такі зміни:

– вилучено деякі види творчих робіт (відгук про відповідь товариша в 5 класі, повідомлення на лінгвістичну тему в науковому стилі в 6 класі, переказ тексту наукового стилю та відповідь на уроці в науковому стилі в 5 класі, вибірковий переказ тексту наукового стилю в 6, 9 класах);

– додано як обов'язковий такий сучасний вид роботи, як есей (розмірковування в довільній формі);

– осучаснено перелік запропонованих до вивчення ділових паперів (вилучено автобіографію, протокол, витяг із протоколу; розписку в 7 класі замінено на звіт про виконану роботу, план роботи перенесено з 6 у 8 клас);

– перерозподілено в мовній змістовій лінії навчальні години на повторення вивченого в попередніх класах (указано перед окремими розділами);

– змінено послідовність тем мовної змістової лінії в 5 класі для оптимізації їх відповідно до вікових особливостей учнів;

– замінено в 5 класі тему «Частини мови» на «Текст. Речення. Слово» в розділі «Повторення вивченого в початкових класах»;

– вилучено з програми 5 класу теми «Види речень за метою висловлення та інтонацією» (як вивчені в початковій школі), «Стилі мовлення»;

– перенесено тему «Правопис слів іншомовного походження» з 5 до 6 класу, розвантажено тему «Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків» у 5 класі з метою оптимізації та уникнення повторів.

Зазначаємо, що вказаний у навчальній програмі розподіл годин між розділами вважається орієнтовним. У разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також послідовність вивчення розділів.

З метою уникнення перевантаження учнів, для об'єктивного оцінювання їхніх навчальних досягнень **пропонуємо зняти з фронтальних видів контрольних робіт аудіювання та читання мовчки, залишивши тільки навчальні види цих робіт.**

Зазначені зміни також є початком до поступового реформатування видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання мовчки) до вимог Програми міжнародного оцінювання учнів – PISA, що оцінює читацьку грамотність учнів, визначає здатність особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, осмислення й оцінювання змісту та форми тексту тощо.

Звертаємо увагу на те, що **змінено кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт** з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання.

Фронтально оцінюються диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюється на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюються *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос*. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень». У I семестрі проводять оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (**усний переказ, діалог**). У II семестрі – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як **усний твір** і **читання вголос**, що здійснюється в 5–9 класах.

Результати оцінювання *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос* протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт, а за семестр – на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності: *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) або *читання вголос*.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2
Письмо: переказ твір	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	–	1	–	1	–	1	1	1	1	1
Правопис: диктант	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Фронтальні види контрольних робіт

(10–11 класи)

(рівень стандарту, академічний рівень)

Форми контролю	10		11	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	2	2	2	2
Письмо: переказ твір	1	1	1	1
	1	–	1	–
Правопис: диктант	1	1	1	1

Фронтальні види контрольних робіт

10–11 класи

(філологічний напрям:

профіль – українська філологія)

Форми контролю	10		11	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	3	3	3	3
Письмо: переказ твір	1	1	1	1
	1	1	1	1
Правопис: диктант	1	1	1	1

У таблицях зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Оцінка за контрольний твір з української мови та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не робиться).

Акцентуємо увагу на проблемних питаннях, що виникають під час оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови:

– допущені позиційні помилки (чергування *y–e, i–й*) визначаються як орфографічні (під час перевірки власних висловлень ЗНО це питання уніфіковано);

– у разі відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу рекомендуємо давати йому індивідуальне завдання, визначене вчителем; зазначене завдання учень виконує під час уроку.

Кількість робочих зошитів з української мови за класами:

✓ 5–9 класи – по два зошити;

✓ 10–11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою, що зараховується до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроці протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначити н/о (нема оцінки).

Під час підготовки до уроків учителям радимо використовувати періодичні фахові видання: журнали «Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська мова і література в школах України», газету «Українська мова та література».

Українська література

У 2017–2018 навчальному році **вивчення української літератури в 5–9 класах** здійснюватиметься за навчальною програмою: Українська література. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Освіта, 2013 зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>);

у **10–11 класах** – за навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021, крім академічного рівня та рівня стандарту, затверджені наказом МОН від 14.07.2016 № 826. Програми розміщені на офіційному сайті МОН України за посиланням: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.

Звертаємо увагу, що в 2017 році програму з української літератури для 5–9 класів модернізовано згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим у 2011 році, та з метою наскрізного впровадження механізму реалізації завдань компетентнісного підходу в навчанні української літератури в контексті положень «Нової української школи».

У зв'язку з цим розроблено новий формат пояснювальної записки до програми, де визначено роль української літератури у формуванні ключових компетентностей, з'ясовано особливості запровадження наскрізних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток» (НЛ-1), «Громадянська відповідальність» (НЛ-2), «Здоров'я і безпека» (НЛ-3), «Підприємливість та фінансова грамотність» (НЛ-4), які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються в процесі навчання й виховання; спрогнозовано портрет випускника основної школи.

Унесено зміни до структури програми, де рубрика «**Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності**» містить перелік умінь, навичок, ціннісних ставлень, які передбачено сформувати в результаті вивчення теми, і коло необхідних для цього знань.

Зміст навчального матеріалу передбачає текстове вивчення творів, що виділені **напівжирним шрифтом**, інші ж лише називаються для допомоги вчителю під час вивчення певної теми. Крім того, для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу, надання вчителю методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано **рекомендаційні рубрики «Мистецький контекст» (МК)**, «Сучасна українська дитяча й підліткова література» (СЛ).

У рубриці «**Мистецький контекст**» (МК) подано зразки різних видів мистецтв (образотворче, музичне, скульптура тощо), з якими вчитель-словесник на власний розсуд **може ознайомити** учнів.

У рубриці «**Сучасна українська дитяча й підліткова література**» (СЛ) подано сучасні твори, які ідейно та тематично пов'язані із запропонованими для текстуального вивчення. Вчитель **може використати** їх задля зацікавлення учнів сучасним літературним процесом, проведення паралелей між класичним і сучасним творами (за рахунок резервних годин; на уроках позакласного читання, літератури рідного краю тощо).

Вивчення української літератури також відбувається із залученням **міжпредметних зв'язків – МЗ** (українська мова, історія, зарубіжна література, іноземні мови, образотворче мистецтво, музика, природознавство, географія, естетика, етика тощо).

Крім того, здійснено частковий перерозподіл кількості годин на вивчення творів (зі збереженням структурних тематичних блоків чинної програми):

Клас	Назва теми	Додано годин	Вилучено годин	Рекомендовано годин
5	Народні казки		2	4
5	Із народної мудрості. Загадки. Прислів'я та приказки		2	2
5	Василь Симоненко	1		3
5	Леонід Глібов	1		2
5	Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»	1		4
5	Євген Гуцало	1		2
6	Ярослав Стельмах	1		3
6	Леся Воронина	1		4
7	Михайло Стельмах		1	5
7	Богдан Лепкий	1		2
7	Любов Пономаренко	1		2
7	Олег Ольжич. Олена Теліга		2	2
8	Іван Карпенко-Карий		1	4
8	Юрій Винничук. «Місце для дракона»	1		4
9	Українська література доби Ренесансу і доби Бароко. Григорій Сковорода	1		4
9	Григорій Квітка-Основ'яненко	1		3
9	Література українського романтизму		1	1
9	Тарас Шевченко. «Доля», «Росли укупочці, зросли...»	1		2
9	Марко Вовчок	1		3

У змісті програми запропоновано альтернативу під час вивчення тем, внесено корективи, що дозволило осучаснити корпус програмових текстів новими авторами.

Клас	Назва теми	Додано	Вилучено	Зміни
5	Легенди			Подано 5 на вибір учителя
5	Народні казки	«Яйце-райце»		Казки однієї тематичної групи подано на вибір: «Про правду і кривду» або «Мудра дівчина»; «Ох» або «Летючий корабель»
5	Літописні оповіді			Три твори на вибір учителя
5	Із народної мудрості			Вилучено вивчення напам'ять загадок, прислів'їв, приказок
5	Олександр Олесь			Твори із книги «Княжа Україна» подано 2 на вибір
5	Тарас Шевченко			Ознайомлення з дитячими роками Т. Шевченка на основі творів на вибір: <i>Степан Васильченко</i> . «В бур'янах» або <i>Оксана Іваненко</i> . «Тарасові шляхи» (оглядово)
5	Павло Тичина, Максим Рильський			Поняття «ліричний герой» логічно перенесено в уроки вивчення творчості П. Тичини
6	Тарас Шевченко			Уточнено назву «Думка» («Тече вода в синє море...»)
6	Леонід Глібов			Вилучено вивчення байки «Щука» напам'ять
6	Павло Глазовий	«Кухлик»		«Найважча роль», «Заморські гості», «Кухлик», «Похвала» – 2–3 – на розсуд учителя
7	Із піснених скарбів			2 пісні – на розсуд учителя

7	Марина Павленко			Запропоновано альтернативу для текстуального вивчення: <i>Марина Павленко. «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських»</i> або <i>Степан Процюк. «Аргонавти»</i>
7	Олег Ольжич, Олена Теліга		О. Теліга. «Пломінний день»	Запропоновано вивчення поезій на вибір: <i>Олег Ольжич, Олена Теліга – по 1 твору</i> Вилучено вивчення поезії напам'ять
7	Пісенна творчість українських поетів		«Вчителька»	<i>А. Малишко. «Пісня про рушник», «Стежина»</i> або <i>В. Івасюк. «Червона рута», «Балада про мальви», «Я піду в далекі гори», «Водограй»</i>
8	Усна народна творчість			<i>Українські історичні пісні: 1–2 з кожної тематичної групи – на вибір учителя</i>
8	Тарас Шевченко			Замість поезії «Мені однаково» запропоновано 1 поезію для вивчення напам'ять – на вибір
9	Родинно-побутові пісні	Жартівлива пісня «Ой під вишнею, під черешнею»		<i>Родинно-побутові пісні:</i> «Місяць на небі, зіроньки сяють», «Цвіте терен, цвіте терен», «Сонце низенько» (2 на вибір) + жартівлива
9	Українська середньовічна література XI–XV ст.			Розвиток писемності після хрещення Русі-України (988 р.). Найдавніші рукописні книги Русі-України (Остромирове Євангеліє, Ізборник Святослава) (<i>оглядово</i>)
9	Пам'ятки оригінальної літератури княжої доби Русі-України			Літописи як історико-художні твори. «Повість минулих літ». «Повчання Володимира Мономаха», Києво-Печерський патерик (<i>оглядово</i>)
9	Українська література доби Ренесансу і доби Бароко			Видатні діячі української культури (<i>оглядово</i>)
9	Література українського романтизму			Література українського романтизму (<i>оглядово</i>)
9	Література українського романтизму			Вилучено байкарську творчість поетів-романтиків; для текстуального вивчення: Петро Гулак-Артемівський. Балада «Рибалка»; Євген Гребінка. Вірш «Човен»
9	Михайло Старицький			Вилучено
9	Іван Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я»			Вилучено

Також оновлено список додаткової літератури для читання.

Унормовано (відповідно до специфіки тем та вікових особливостей учнів) перелік понять із теорії літератури: 5 клас: повість-казка (повторення), загадки, прислів'я та приказки (повторення), оповідання, ліричний герой, строфа. 6 клас: рефрен, акровірш (повторення), байка (повторення), гумор, знято поняття *віршові розміри, ямб, хорей*. 7 клас: знято поняття *нафос*. 8 клас – *верлібр*. 9 клас: *притча* (повторення, поглиблення), *літопис* (повторення), *молитва*.

Запропонована кількість часу на вивчення кожного розділу, теми є **орієнтовною**, учитель **може її змінювати** (у межах 70 годин). **Резервний час**

можна використовувати для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, перевірки вивчення творів напам'ять, різних видів творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо **рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами)**. Поданий у таблиці розподіл годин є **мінімальним і обов'язковим** для проведення в кожному семестрі. Учитель-словесник на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовки учнів, особливостей класу тощо.

**Обов'язкова кількість видів контролю
5–9 класи**

Класи	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Семестри										
Контрольні роботи у формі: контрольного класного твору;	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення*	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8–9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя-словесника визначаються кількість і види контрольних робіт).

10–11 класи

Класи	10		11		10		11	
	I	II	I	II	I	II	I	II
Семестри								
	Рівень стандарту, академічний				Профільний рівень			
Контрольні роботи у формі: контрольного класного твору*; виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	3	3	3	3	4	4	4	4
	1	1	1	1	1	1	1	1
	2	2	2	2	3	3	3	3

*Контрольні класні твори пропонуємо давати у формі есею, міні-творів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

**У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у+п).

Уроки розвитку мовлення**	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання	1	1	1	1	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5

Рекомендуємо оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – тим учням, які відповідали протягом уроку.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. Під час оцінювання зошита з української літератури слід урахувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму). **У разі відсутності учня на уроці протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).**

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи. Надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять поетичних або прозових творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Під час підготовки до уроків учителям радимо використовувати періодичні фахові видання: журнали «Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська мова і література в школах України», «Українська література в загальноосвітній школі», газету «Українська мова та література».